

A ROMÁK LAKHATÁSA, LAKÁSKÖRÜLMÉNYEI

- Az Infojegyzet a nemzetközi és hazai jogi dokumentumok szóhasználatához igazodva a roma kifejezést részesíti előnyben, de a cigány megnevezést is azzal egyenértékűként használja.
- A romák lakáskörülményeit bemutató, 2022 októberében megjelent európai összehasonlító kutatás a zsúfoltságot alapvető sajátosságnak tapasztalta. A háztartások felének körülményei nem megfelelőek, ötöde a folyóvizet is nélkülözi.
- Európai uniós célkitűzés a hátrányok mértékének látványos csökkentése 2030-ig.
- Magyarországon a romák lakóhelyi szegregációja az Európai Unióban az egyik legmagasabb.
- A lakáskörülmények javításának, s általában a romák integrációjának egyik legfontosabb feltétele a diszkrimináció csökkentése, illetve az annak hátterében álló attitűdök megváltoztatása.

A Képviselői Információs Szolgálat Infojegyzete az Európai Unió új romastratégiai keretét bemutató háttéranyag ([2022/19](#)) folytatásaként e keret célkitűzései közül a lakhatás, mint a társadalmi felzárkózás egyik sarokpontja témakörét és hazai vonatkozásait járja körül.

2020 őszén az Európai Bizottság egy új – az első uniós keretrendszert ([2011](#)) megerősítő, és azt meg is újító – romastratégiai keretet határozott meg ([COM\(2020\) 620 final](#)). A dokumentum három horizontális célkitűzése az **egyenlőség, társadalmi befogadás (inklúzió) és részvétel** megteremtéséhez kapcsolódik (Infojegyzet [2022/20](#)). Ezt egészíti ki az előző stratégiai keret négy, társadalmi felzárkózást segítő területe: az **oktatás** (Infojegyzet [2023/1](#)), a **munkaügy** ([2023/2](#)), az **egészségügy** ([2022/32](#)) és a **lakhatás** ([2023/3](#)).

Friss európai és magyar adatok

Európa legnagyobb kisebbségének, a romáknak a lakáskörülményeire változatlanul az alacsony komfortfokozat és a túlzásúfoltság jellemző. Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA) legfrissebb, 2022 októberében kiadott [jelentése](#) (Infotabló [2023/1](#)) szerint az EU azon tíz tagállamában, amelynek területén jelentős számban élnek romák, a roma háztartások több mint fele (52 százalék) lakhatási szegénységben él. Ez az arány egyfelől háromszor magasabb, mint a teljes társadalom körében (17 százalék), másfelől viszont kedvezőbb, mint 2016-ban, amikor még a cigány családok 61 százalékát sújtották a lakhatási szegénység jellemzői. A jelentés a „lakhatási szegénység” alatt azt értette, hogy a lakás túl sötét, beázik, penészesek a falak vagy hiányzik a fürdőszoba, zuhanyzó, kád, esetleg a WC.

A lakáskörülmények – túl az előbbi kritériumokon – akkor is lehetnek rosszak, ha túl sokan laknak együtt kis alapterületű, kevés helyiségből álló lakásokban. Európai szinten a roma családok lakásainak 82 százalékánál ez a helyzet. Magyarországon 2021-ben ennél nagyobb, 91 százalékos volt a **zsúfolt lakáskörülmények** között élő romák aránya, amely három százalékponttal magasabb a 2016-ban mért értéknél. Összehasonlítással: a teljes lakosságot tekintve a túlzásúfolt háztartások aránya alacsonyabb, 20 százalékos ([FRA 2022](#)).

Túlzásúfoltnak a jelentés, s általában az Eurostat [definíciója](#) szerint is akkor számít egy lakás, ha

- a teljes háztartás egy helyiségből áll; vagy
- nincs külön szobája minden házaspárnak, élettársnak, vagy minden egyedülálló nagykorú családtagnak, külön nemű kamasznak;
- illetve két-két kisgyereknek vagy két-két azonos nemű kamasznak.

Alátámasztja a fenti adatokat egy 2022-ben publikált friss vizsgálat is, amely egy észak-alföldi városban, teleszerű körülmények között élők lakáskörülményeit térképezte fel. A kutatásból az derült ki, hogy tíz gyermekből nyolc a szüleivel közös szobában élt ([Szoboszlai 2022](#)).

Szembetűnőek a különbségek roma és nem roma háztartások között a **folyóvízzel való ellátottság** tekintetében is: 2021-ben európai szinten minden ötödik roma háztartásból hiányzott a vezetékes víz, míg az összes háztartás esetében minden ötvenediknél volt ez a helyzet. Magyarország ebben a tekintetben jobb eredményt mutat az uniós átlagnál, a bevezetett vízzel nem rendelkező roma háztartások aránya 17 százalék, és javulás tapasztalható ezen a téren a 2016-ban mért 32 százalékos értékhez képest. A roma háztartások folyóvízzel való ellátottsága Romániában a legrosszabb, ahol ezt a közműszolgáltatást 2021-ben 40 százalékuknak kellett nélkülözniük ([FRA 2022](#)).

EURÓPAI ÉS MAGYAR CÉLKITŰZÉSEK

Az Európai Bizottság 2020-ban adta ki „A romák egyenlőségének, társadalmi befogadásának és részvételének előmozdítását célzó uniós stratégiai keretrendszer”-t ([COM \(2020\) 620 final](#)), amely 2030-ig három, minimálisan elérendő célt tűzött ki a romák lakhatási helyzetének javításával kapcsolatban:

- A romák és a nem romák elégtelen lakáskörülményei közötti, 2020-ban ismert különbségének mértékét tíz év alatt legalább egyharmadával dolgozzák le.
- A túlszűfolt lakásokban élő családok esetében a roma és nem roma háztartások közötti különbség mértékét felére kell csökkenteni az évtized végére.
- A roma családok legalább 95 százaléka vezetékes vízzel ellátott lakásban éljen. Magyarországon 2021-ben ez az arány 83 százalékos volt ([FRA 2022](#)).

Az európai keretrendszert a rá épülő nemzeti romaprogramok hivatottak további tartalommal megtölteni. A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia ([MNTFS 2030](#))

mint magyarországi kormányzati romaprogram szintén a 2030-ig tartó évekre határoz meg – ahogyan a dokumentum fogalmaz – „beavatkozási irányokat”. Ezek közé tartozik – a keretrendszerben meghatározottakhoz hasonló konkrét tervszámokat nem említve –:

- a teleszerű körülmények között élők életkörülményeinek javítása;
- a lakások komfortfokozatának emelése;
- az internetelés fejlesztése;
- „*„költséghatékony és minél kevesebb szakkompetenciát igénylő lakásépítési és felújítási módszerek alkalmazásának modellezése, szerkezetkész házak építése”*;
- szociális bérlakások kialakítása, építése;
- az energiaszegénység csökkentése és a lakhatás jogi biztonságának javítása.

CIGÁNYTELEPEK – A SZEGREGÁCIÓ MAGYAR SAJÁTOSSÁGAI

Magyarországon a lakhatási szegénységben élő romák a társadalomból is kirekesztettek, jelentős részük földrajzilag is elkülönülten, úgynevezett szegregátumokban él. A KSH definíciója szerint akkor beszélünk szegregátumról, ha egy területen az aktív korú, azaz 15–59 év közötti lakosok legalább fele nem rendelkezik rendszeres munkajövedelemmel, illetve legmagasabb iskolai végzettsége legfeljebb 8 osztály ([Rácz 2014](#)).

Az ilyen szegregátumok száma egyes kutatások szerint országszerte még a 2010-es évek elején is meghaladta az 1600-at ([Bernát 2014](#); [Váradi-Virág 2015](#)). A 2011-ben lezajlott népszámlálás ugyanakkor 709 településen 1384 szegregált telepet azonosított, melyeken akkor 276 ezer ember élt, jellemzően alacsony komfortfokozatú lakásban ([Balogh 2017](#)). Az EU 2019-es országjelentése is úgy találta, hogy a romák lakóhelyi szegregációja Magyarországon az egyik legmagasabb ([COM\(2020\) 150 final](#)).

A kutatások (legújabbán [Pénzes et al. 2022](#)) általános tapasztalata, hogy ezeken az elkülönült telepeken a legrosszabbak a lakáskörülmények, sőt általában az életkörülmények is: a leromlott állapotú épített környezet a rossz minőségű

tüzelőanyag miatt erős légszennyezettséggel párosul, ráadásul az átlagosnál sokkal magasabb a bűnözés mértéke, s a telepeken élők kevésbé érzik magukat biztonságban.

A telepeken gyakoriak a jogi szempontból is bizonytalan lakhatási formák, mint például az önkényes lakásfoglalás, az informális bérbeadás, a be nem jelentett adásvétel. Mindezek folytán hiányzik a megbízható telekkönyvi nyilvántartás, azaz tisztázatlanok a tulajdonviszonyok (Vitale 2022).

PROJEKTEK ÉS EREDMÉNYEIK

A rendszerváltást követően egymást érték a telepfelszámolást, illetve a cigányság lakáskörülményeinek javítását célzó programok, amelyek anyagi fedezetét az uniós csatlakozás óta szinte kizárólag EU-s forrásokból biztosítják (Benkő 2014).

A legutolsó, lezárt EU-s költségvetési időszakban, 2014 és 2020 között mintegy száz településen valósult meg a szegregált életkörülmények felszámolását célzó, különféle programok (Habitat for Humanity 2021).

Az egyes évekről szóló beszámolók alapján az ezres nagyságrendet meghaladja azoknak a romáknak a száma, akiknek a lakhatási körülményei a programok valamelyikének köszönhetően javultak (MNTFS 2030).

Ugyanekkor több falu kapott egyenként nagyjából 150–200 millió forintot, s ebből kellett a romatelepek felszámolását célzó lépéseket tenniük.

A telepfelszámolások helyett azonban a programok leginkább az egyes családok életkörülményeinek javításához nyújtottak segítséget. Egy kisvaszari család például új nyílászárókat, mosógépet, bojleret, fatüzelésű kazánt és néhány vödör festéket kapott (Muhari 2021).

2019 elején a magyar kormány útjára indította a Felzárkózó települések programot a 300 leghátrányosabb helyzetű település felzárkóztatásának céljával. A program elsősorban a gyermekek helyzetének javítását tűzte ki célul, hogy lehetőséget kaphassanak a szüleikétől eltérő életet élni (FETE).

A különböző programok azonban látványos javulást ezidáig nem tudtak elérni. Ha a nyomor enyhült is, a többségi társadalom életszínvonalát nem sikerült megközelíteni (Halász 2020).

A Habitat for Humanity 2021-es lakhatási jelentése is arra a megállapításra jut, hogy összességében nagyon kevés roma család helyzete javult a programok révén, de hozzáteszi azt is, hogy a szegregált lakáskörülmények felszámolását gyakran nehezítik helyi konfliktusok és félelmek a roma és nem roma lakosság körében egyaránt.

A DISZKRIMINÁCIÓ SZEREPE A LAKHATÁS TERÉN

2019-ben indult az R-Home projekt, amely öt európai uniós országban – Magyarországon kívül Spanyolországban, Romániában, Franciaországban és Olaszországban – igyekezett a romák és nem romák közötti szakadék csökkentésére jó gyakorlatokat felkutatni és bemutatni. A program keretében száznál is több interjú készítették elsősorban romákkal, de mellettük az ügyben elkötelezett politikusokkal, tisztviselőkkel és aktivistákkal is. A program során arra a megállapításra jutottak, hogy „a romákkal szembeni rasszista attitűd megváltoztatása” fontos előfeltétele a hatékony lakáspolitikai megvalósításának (Vitale 2022).

A romákkal szembeni, a társadalomban meglevő diszkrimináció erőteljes jelenlétére utal a már idézett, 2022-ben megjelent, európai szintű FRA-jelentés is, mely szerint a megkérdezett romák egynegyede tapasztalt az elmúlt öt évben lakáskeresés során hátrányos megkülönböztetést a származása miatt. Ez az érték egyébként figyelemre méltó javulás a 2016-ban mért 41 százalékos arányhoz képest (FRA 2022).

Az Európai Parlament Foglalkoztatási és Szociális bizottsága 2022 szeptemberében egy uniós felhívást kezdeményezett a tagállamok felé, amely leszögezi, hogy „a szociális lakások korlátozott elérhetősége és alacsony minősége, valamint a lakáspiaci diszkrimináció

és a szegregáció miatt a romák és nem romák közötti különbség a lakáshoz jutás terén szinte változatlanul” fennáll. Kérte, hogy legyenek megfizethető bérlakásprogramok, célzott lakhatási támogatások, s mindehhez biztosítsák a polgárok egyenlő hozzáférését ([2022/2662\(RSP\)](#)).

A lakáspiacon tapasztalható diszkrimináció azt is jelentősen megnehezíti, hogy a romák a szegregált körülmények közül egy több munkalehetőséget nyújtó településre költözhesse (Lakhatási Minimum 2022).

Szorosan kapcsolódik a kérdéshez a szociológiában használt „NIMBY-jelenség”, amely egy angol mozaikszó, jelentése „ne az én otthonom környékén (not in my backyard)”. A kifejezés egy olyan emberi hozzáállást takar, mely szerint az egyén általánosságban egyetért

egy célkitűzés fontosságával – jelen esetben a romák integrációjával, az elkülönült telepekről a települések lakosai közé költözésével –, de csak abban az esetben, ha mindez nem az ő közvetlen környezetében történik. Magyarországon is tetten érhető ez az attitűd, „főként a középosztálybeliek elutasítóak azzal szemben, hogy közelükben általuk veszélyesnek tartott, alacsonyabb presztízsű csoportok éljenek, ezzel lerontva a környezet hírét, valamint az ingatlanok értékét” (Mogyorósi 2018).

Kutatások is megerősítik, hogy ahol sok roma család telepedett meg, onnan a nem roma lakosok elköltöztek, csökkentek az ingatlanárak, nőtt a roma lakosság száma, és elkezdődött az elgettősödés folyamata (Mózes–Kocsis–Feith 2021).

Források:

- [Roma in 10 European Countries](#) – Main Results. Roma Survey, Vienna, 2022
- Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia ([MNTFS](#)) 2030
- Bajomi Anna Zsófia: A lakhatási szegénység csökkentésének európai uniós kerete. In: [Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2021](#)
- R-Home projekt – Lakhatás, lehetőségek, aktivizálás, fejlesztés – [TÁRKI](#)
- Tommaso Vitale: Van kiút a cigánytelepekről? Roma lakhatási diszkrimináció és depriváció európai városokban – [R-Home Caritasambrosiana](#), 2022
- [Lakhatási Minimum](#). Szakpolitikai háttéranyag – Budapest, 2022. február
- Szoboszlai Katalin: Lakáshelyzet egy szegregátumban – Acta Medicinae et Sociologica [Vol. 13. No. 34](#), 2022
- Halász Levente: Lakóhelyi szegregáció és a gettósodás jellemzői Észak-Magyarország egykori szocialista iparvárosaiban – Párbeszéd: Szociális munka folyóirat, [2020/1](#).
- Muhari Judit: Rossz ott élni, nem jó ott lenni. 83 ezer gyerek él szegregátumban – Népszava, [2021. november 14.](#)
- Péntes János – Pásztor István Zoltán – Szikszai Erzsébet: A hazai cigányság lakhatási helyzete a települési roma népességarányok tükrében – Máltai Tanulmányok, [2022/2](#).
- Mogyorósi Renátó: A NIMBY-jelenség – Romológia, [2018/1](#).
- Keller Judit – Virág Tünde: Intézményi környezet és helyi fejlesztések: elköteleződések szabta lehetőségek a telepprogramok megvalósításában – Tér És Társadalom, [2021/4](#).
- Mózes Noémi–Kocsis Éva–Feith Helga Judit: A roma női populáció életkörülményeinek összehasonlító vizsgálata Magyarországon – Egészségfejlesztés, [2021/2](#).